

Cílové skupiny sociální pedagogiky

Hudebním vzděláním k sociální změně

Andrea Barickmanová

Využívat výuku hudby k posilování sociální inkluze je praxe, která se dnes dostává stále více do popředí zájmu nejen v zaměření kurikula progresivních hudebních škol, ale také jako strategie v boji proti sociálnímu vyloučení na úrovni měst. U nás je však tato praxe prozatím stále ještě v plenkách. V podstatě prvním projektem, který vzešel z iniciativy města programově využívat hudbu tímto způsobem, je projekt *OnStage – Music Schools for Social Change* operačního programu URBACT III¹. Do projektu se zapojilo město Brno spolu s dalšími šesti evropskými městy: Aarhus (Dk), Adelfia (IT), Grigny (FR), Katowice (PL), L'Hospitalet de Llobregat (ESP) a Valongo (PT). Vznikla mezinárodní síť spolupráce měst s cílem získávat a předávat si zkušenosti se zaváděním hudebních výukových programů pro sociální změnu.

Motto projektu *OnStage „Music Schools for Social Change“* parafrázuje motto „*Music for Social Change*“ hudebně-vzdělávacího programu El Sistema (Wikipedia, n.d.). Projekt *OnStage* záměrně odkazuje k této metodě výuky jakožto stěžejního zdroje inspirace. El Sistema vznikla ve Venezuele v roce 1975. Její zakladatel, José Antonio Abreu, připisoval hudbě jedinečnou schopnost sblížovat lidi. Byl přesvědčený, že skupinová hra na hudební nástroj přirozeně nabádá ke spolupráci a podporuje vytváření pozitivních sociálních vazeb: „*Hudba by měla začít být uznávána jako pozitivní činitel sociálního rozvoje v nejvyšším slova smyslu, protože předává nejvyšší hodnoty – solidaritu, harmonii a vzájemnou empatii*“ (Abreu in Tunstall, 2012).

Své přesvědčení, že hudbou lze pozitivně formovat sociální vývoj od raného věku, uvedl Abreu do praxe založením klasického orchestru složeného z dětí ze sociálně znevýhodněného prostředí. Intenzivní skupinovou výukou hudby (4–6 hod./týdně) Abreu nabídl dětem nejen mimoškolní aktivitu, ale zároveň i tak potřebný prostor pro pozitivní socializaci, který je mohl uchránit před kriminalitou a dát jim novou vizi do budoucna.

Od doby, kdy Abreu vyučoval 11 dětí na hudební nástroje v garáži, uplynulo téměř 50 let, z řad žáků El Systemy vzešla řada významných hudebníků světové hudební scény a program El Sistema se rozšířil do celého světa. U nás se programově El Sistema praktikuje sporadicky a pouze v rámci soukromých organizací: v Praze 13. rokem provozuje dětské orchestry na dvou základních školách Nadační Fond Harmonie (Nadační fond Harmonie, n.d.) a v Kladně funguje od r. 2015 spolek Vějíř manželů Čížkových se zaměřením na předškolní vzdělávání dětí ze sociálně vyloučeného prostředí (Vějíř Kladno, n.d.).

Projekt *Onstage* v Brně je prvním pokusem veřejného subjektu zavádět hudební programy se sociálním přesahem u nás. Jedná se konkrétně o skupinovou výuku hry na hudební nástroj na základních školách nacházejících se v krizových částech města. Inspirací byla především osvědčená praxe městské hudební školy EMMCA španělského města L'Hospitalet de Llobregat, resp. její výukový programem *Tandem*. Tento program se osvědčil v boji proti sociálnímu vyloučení, nezaměstnanosti mladých a předčasnému odchodu z povinné školní docházky. Podle španělských výzkumů žáci a studenti účastníci se tohoto hudebního programu dosahují lepších studijních výsledků, než je celostátní průměr.

¹ URBACT je od r. 2002 jedním z operačních programů Evropské regionální spolupráce. Jeho cílem je posilovat udržitelný integrovaný rozvoj měst napříč Evropou. Inicjuje spolupráci měst Evropské unie, aby společně hledala řešení na aktuální výzvy v městském prostoru v pěti rovinách: ekonomika, urbanismus, životní prostředí, místní správa a inkluze. Jako nástroj politiky soudržnosti je spolufinancován z Evropských fondů pro regionální rozvoj a členskými a partnerskými státy (URBACT, 2020).

Brněnské skupinové hudební výukové programy jsou koncipovány obdobně jako ten španělský. Jsou bezplatné a otevřené pro všechny žáky základní školy bez ohledu na předchozí zkušenosti či vlastnění nástroje. Žáci mají možnost se po vyučování několikrát týdně setkat přímo v budově školy a společně se učit hrát na hudební nástroj, který je jim ve výuce zapůjčen. Na rozdíl od individuální hudební výuky (ZUŠ) cílem není dosažení excelence, ale klade se důraz na spolupráci a sdílení nadšení ze společného tvoření hudby. Je upřednostňována praxe před teorií – děti dostávají do rukou nástroj a hned hrají. Učí se především nápodobou a vzájemnou podporou. Díky skupinové výuce lze nabídnout hudební lekce většímu počtu dětí, a především oslovit ty, které by jinak o hudebním vzdělání nepřemýšlely.

V současnosti v Brně probíhá výuka na dvou základních školách: na ZŠ nám. 28. října od září 2019 probíhá odpolední program skupinové výuky hry na housle a violoncella (3x 2 hod./týden). Škola záměr o inkluzivní hudební vzdělání ještě více podpořila rozšířením kurikula pro druhý stupeň o hodinu hudební výchovy týdně, kde jsou praktikovány prvky metody El Sistema. Na ZŠ Merhautova byl v lednu 2020 otevřen odpolední program skupinové výuky hry na kytaru (2x 2 hod./týden). Oba programy se setkaly s velkým ohlasem jak ze strany žáků, tak ze strany učitelů a rodičů dětí. Přesto každý z nich je ve výsledku působení na cílovou skupinu a práci s ní jiný. ZŠ nám. 28. října navštěvují převážně romské děti. Učitelé projektu zaznamenali, že děti projevují velké nadšení a nadání pro hru, ale zároveň mají větší problém s koncentrací a disciplínou. To se projevuje mimo jiné ve vysoké fluktuaci žáků programu. (Kubešová, 2020) Jednou z možných příčin je však dozajista i skutečnost, že škola ve snaze přitáhnout a udržet děti ve škole nabízí velké množství dalších odpoledních aktivit, které mohou hudebnímu programu konkurovat.² V kytarovém programu na ZŠ Merhautova je romských dětí zhruba polovina. Program vykazuje velmi stabilní docházku. Kontinuita programu především díky nezměrnému úsilí lektorů nebyla přerušena ani vyhlášením karantény – škola zapůjčila hudební nástroje dětem domů a výuka tedy mohla probíhat v omezeném počtu dětí a individuálně on-line nebo v parku. Tento program lze považovat za neúspěšnější v rámci brněnského projektu. Z počátečních 10 studentů v lednu 2020 se rozrostl na 70 studentů zapojených letošní rok.

Závěr

Mezinárodní projekt OnStage trval tři roky (2018–2021). Cílem projektu však bylo vytvořit takové programy a aktivity, které by pokračovaly i po oficiálním ukončení programu. V Brně se to podařilo. Hudební programy pokračují již třetím rokem a do budoucna město plánuje rozšíření hudebních programů do dalších základních škol. Navíc Brno obstálo ve výzvě URBACTu pro vytvoření sítě na národní úrovni, ve které své získané zkušenosti z mezinárodní sítě bude předávat dál do dalších tří českých a čtyř slovenských měst (Pilna, 2021). Je zřejmé, že využívání hudby jako nástroje k posilování sociální inkluze je styl výuky, který má smysl a ve městech má své místo. V České republice sice existuje dlouholetá tradice osvědčené individuální výuky hry na hudební nástroje, kterou nabízí systém ZUŠ; svou hustou sítí a cenovou dostupností může v podstatě uspokojit poptávku zájemců o hudební vzdělání, přesto nedovede oslovit všechny sociální skupiny. Je třeba si uvědomit, že o hudební vzdělání usilují již předem motivované děti a jejich motivovaní rodiče. Programově se ZUŠ snaží nabídnout optimální individuální hudební vzdělání, které by absolventa připravilo na navazující vyšší hudební vzdělání. V tomto směru hudební programy ZUŠ nemohou sledovat stejné cíle jako skupinová hudební výuka.

² Nabízí řadu projektů, od Prevence školní neúspěšnosti na základních školách ve městě Brně (plošná podpora kvality a proinkluzivnost základního vzdělávání) přes Enlarge SEAS (zavádění a sdílení úspěšných aktivit učitelů na mezinárodní úrovni) až k ARTinLAN, který chce zvýšit motivaci učit se cizí jazyky prostřednictvím uměleckých forem. Kromě těchto projektů škola organizuje řadu odpoledních kroužků (Osmec, n.d.).

Literatura

- Kubešová, A. (2020). *Projekt Onstage v podmínkách brněnské základní školy* [Bachelor's thesis, Masaryk University]. The Information System of Masaryk University. <https://is.muni.cz/th/fep24/>
- Nadační fond Harmonie. (n.d.). *Domů*. <https://nfharmonie.cz>
- Osmeč. (n.d.). *Základní a mateřská škola Brno, nám. 28. října 22*. <https://osmec.cz>
- Pilna, E. (2021). *Výzva pro města k účasti v česko-slovenské iniciativě programu URBACT*. https://urbact.eu/vyzva-pro-mesta-k-ucasti-v-cesko-slovenske-iniciative-onstage-programu-urbact?fbclid=IwAR1vYiPs56BYAr9v0hipvGxyCRdChYgV1gm6_sBuOnhnYpb7IHhaAnrVuNk
- Tunstall, T. (2012). *Changing lives: Gustavo Dudamel, El Sistema, and the transformative power of music*. W. W. Norton & Co.
- URBACT. (n.d.). *FAQ: What types of project does URBACT finance?*. <https://urbact.eu/faq>
- Vějíř Kladno. (n.d.). *Úvod*. <https://vejirkladno.cz>
- Wikipedia. (n.d.). *El Sistema*. https://en.wikipedia.org/wiki/El_Sistema

Andrea Barickmanová
Magistrát města Brna, odbor kultury



Mgr. Andrea Barickmanová vystudovala filozofii, francouzský jazyk a estetiku na filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Vyučuje angličtinu a francouzštinu, překládá a podílela se na tvorbě několika anglických a francouzských výukových knížek pro děti a dospělé. Od roku 2019 se věnuje také projektu OnStage: Music Schools for Social Change, jehož cílem je zavádět hudebně vzdělávací programy pro děti a dospělé ohrožené sociálním vyloučením.